

**GEREFORMEERDE
KERK
MONNICKENDAM**

1889 - 1989

uitgave van de Gereformeerde kerk
te Monnickendam

1989

INHOUD

Woord vooraf	blz. 3
Ter inleiding	4
Rond het ontstaan	5
Op eigen benen	18
Broek in Waterland	26
De periode tot 1943	31
De periode vanaf 1943	43

OP EIGEN BENEN

Bij de opbouw van de eigen gemeente kan men terugvallen op de ervaring van de andere Dolerende gemeenten in Nederland en op de ervaring van de oud-ambtsdragers van de Hervormde gemeente. Het is overigens opvallend dat er wel een aantal leden van de Gereformeerde kerk deel uit hadden gemaakt van de Hervormde kerkeraad, maar dat geen van hen tot de colleges der kerkvoogden en notabelen heeft behoord. Dat zou erop kunnen wijzen dat ook voor Monnickendam geldt dat de Dolerenden bij de zogenaamde "kleine luyden" hoorden, dat wel zeggen: bij de eenvoudige en vooral ook niet rijke kerkleden. Kerkvoogden en notabelen behoorden in die tijd doorgaans tot het rijkere deel van de gemeente. Vaak waren het boeren of zakenlieden.

Via het bevolkingsregister krijgen we enig inzicht in de samenstelling van de Gereformeerde kerk. In 1890 staan daar de volgende personen als Gereformeerd te boek:

Pieter Bart, boerenarbeider te Overleek, met zijn vrouw Aaltje Hottentot;
 Klaas de Boer, rustend landman, Kerkstraat, met zijn vrouw Neeltje Rijke;
 Gerrit Bont, molenaar, Noordeinde, met zijn vrouw Roelandia Mik;
 Jannetje Dekker, winkelierster, Noordeinde;
 Andries Eendebak, smid, Havenstraat, met zijn vrouw Jansje de Ruiter;
 Elisabeth Eerbeek, onderwijzeres van 'de chr. school;
 Jacob Esselman, boerenarbeider, Overleek, met zijn vrouw Jannetje Mooij;
 Ulbe Roukes Faber, predikant, Kerkstraat, met zijn vrouw Anna A.A. van Munster;
 Gerrit Th. van der Horst, metselaar, Niesenoortstraat, met zijn vrouw Minke Alkema;
 Jan van der Horst, werkman, Noordeinde;
 Geertje Imthorn, Noordeinde;
 Jannetje Karmelk, Nieuwe Zijds Burgwal;
 Cornelia Kater, Schoolsteeg;
 Dirk Kater, scheepstimmerman, Nieuwe Zijds Burgwal, met zijn vrouw Antje Kool;
 Simon Kater, telegraafbode, Noordeinde, met zijn vrouw

Grietje Bruijn;
 Klaas Klaver, metselaar, Kerkstraat, met zijn vrouw Willemina Nienhuis;
 Hendrik Kroonenburg, timmerman, Overleek, met zijn vrouw Eefje Esselman;
 Gerrit Mars, spekslager, Nooreinde, met zijn vrouw Grietje Buurs;
 Christiaan Meijer, kaasknecht, Nieuwe Niesenoortburgwal, met zijn vrouw Geertje Rijke;
 Klaas van Otegem, zeilmaker, Zuideinde, met zijn vrouw Elisabeth Vlugt;
 Lijsbeth Posch, groentenverkoopster, Lindegracht;
 Barend Pronk, veehouder, Overleek, met zijn vrouw Geertruida Margaretha Kool;
 Trijntje Raggers, dienstbode;
 Jan de Ruijter, metselaar, Kerkstraat, met zijn vrouw Martha Margaretha Kater;
 Eefje Jans Schokker, veehoudster, Overleek;
 Jan Schooneveldt, scheepmaker, Nieuwe Zijds Burgwal;
 Gerrit Snieder, schoenmaker, Zuideinde, met zijn vrouw Jannetje Mars;
 Klaas Snieder, schoenmaker, Zuideinde;
 Pieter Snieder, schoenmaker, Lindegracht, met zijn vrouw Elisabeth Ruiter;
 Maria Spanjer, Overleek;
 Klaas Veen, wagenmaker, Noordeinde, met zijn vrouw Antje Louw;
 Pieter Jacob Verdam, veehouder, Weesland, met zijn vrouw Neeltje Bont (hun vierde zoon Jan zou het later brengen tot president van het gerechtshof te Amsterdam);
 Leendert van Wijngaarden, onderwijzer, Noordeinde, met zijn vrouw Neeltje Bont;
 Antje de Wit, naaister, Noordeinde;
 Pieter van Zalinge, grondwerker, Zuideinde, met zijn vrouw Trijntje Franken;
 Jan Zeelte, veehouder, Overleek, met zijn vrouw Welmoed Bart.

De ledenlijst van de Gereformeerde kerk zelf moet groter zijn geweest. Zo ontbreken hier behalve de vermelding van de (vele) kinderen bij voorbeeld ook de namen van Johannes Oosterveld uit Katwoude, Tjerk Halstra en zijn vrouw Johanna Postma, Wijnand Kool en zijn vrouw T. Groot, Lambertus Koekoek en zijn vrouw Hendrigje Gortworst en Joris Kater.

In 1897 telde men al 160 leden, waaronder 68 doopleden, in 1900 waren het er 184, inclusief 74 doopleden. De kerk groeide dus snel. Blijkbaar werkte de Doleantie aanstekelijk. Niet voor niets waarschuwde men elkaar binnen de Hervormde Kerk voor de Dolerenden via de vergelij-

king met de motregen: je merkt er niet veel van, maar voordat je er erg in hebt ben je nat!

Uit de opsomming van namen valt ook af te leiden hoezeer de scheuring dwars door families heenging. Want dezelfde familienamen, bij voorbeeld Kater, Klaver, Oosterveld en Van Zalinge, komen we in die tijd ook tegen binnen de Hervormde gemeente.

Voor een goede gang van zaken was er natuurlijk ook een degelijke organisatie nodig. Al eerder werd genoemd dat een vereniging "DE KERKELIJKE KAS" was opgericht voor het beheer van de kerkelijke goederen. Uit het kasboek van de vereniging blijkt dat ze konden beginnen met (een gedeelte van?) het kapitaal van de opgeheven Evangelisatie (f 573,02½). Tot de bezittingen behoorden behalve het huis aan de Kerkstraat het aan de andere kant van de tuin gelegen achterhuis aan de Oude Zijds Burgwal.

De Kerkelijke Kas is een geheel zelfstandig lichaam naast de kerkeraad. Dit leidt nogal eens tot verschillen van mening, vooral dan wanneer de kerkeraad naar het inzicht van de leden van de Kerkelijke Kas al te gemakkelijk besluiten neemt waaraan bepaalde kosten zijn verbonden. Men is niet altijd bereid om achteraf de rekeningen gepresenteerd door de kerkeraad te betalen. Ook bestaat er verschil van mening over de vraag wie nu bepaalt waarvoor er gecollecteerd zal worden.

In 1895 laait het bijna voortdurend aanwezige conflict tussen kerkeraad en Kerkelijke Kas zo hoog op dat men om raad aanklopt bij de Gereformeerde jurist mr. Th. Heemskerck en bij prof. Rutgers. Maar ook zij spreken elkaar in deze tegen. Uiteindelijk geeft dan toch het oordeel van prof. Rutgers de doorslag. Hij maakt duidelijk dat als het erop aankomt de kerkeraad het in de kerk voor het zeggen heeft. De mensen van de Kerkelijke Kas leggen zich hierbij neer. De logische consequentie daarvan volgt vijf jaar later als de vereniging zich opheft en er in plaats daarvan een commissie van beheer wordt ingesteld, die verantwoording verschuldigd is aan de kerkeraad. De samenwerking is sinds die tijd veel beter, al blijken bij besluiten tot grote uitgaven, zoals bij verbouwing en nieuwbouw en de uitvoering daarvan, spanningen en conflicten onvermijdelijk te zijn.

In 1922 dreigt ook de commissie van beheer te verdwijnen; niet vanwege problemen maar omdat de zaken met alleen een penningmeester en vaste collectanten ook wel te regelen zijn. Er worden daarom geen nieuwe extra commissieleden benoemd. De commissie blijft echter wel bestaan, al is het dan sluimerend. Volgens het notulenboek is er tussen 1922 en 1926 niet vergaderd. Daarna is de draad weer opgepakt.

De eerste KOSTER is mevr. De Ruijter-Kater. Voor haar diensten ontvangt ze vijf gulden per jaar. Dat bedrag wordt in de loop der jaren wel verhoogd. Ook heeft ze neveninkomsten door haar werk voor de classis. Tot aan 1926 werden de vergaderingen van de toenmalige classis Edam in Monnickendam gehouden. Die bijeenkomsten begonnen al om tien uur 's morgens. Ze werden onderbroken voor een door de kosteres te bereiden warme maaltijd. Met de instelling van een nieuwe classis Zaandam veranderde ook de plaats van samenkomst. Ter compensatie van dit verlies aan inkomsten verhoogde de kerkeraad de vergoeding voor de kosteres tot f 150,-. Mevr. De Ruijter is heel lang kosteres geweest en daarmee bepalend voor het gezicht van de kerk. Oudere gemeenteleden herinneren zich nog hoe zij voor kerktijd in het portaal van de kerk stond. Kleine kinderen waren soms bang voor haar zoals ze daar stond: helemaal in het zwart, met een bocheltje en ernstig kijkend.

In 1933 overleed mevr. De Ruijter op 93-jarige leeftijd. In 1924 had ze nog haar 35-jarig jubileum gevierd. Inmiddels was haar taak overgenomen door haar dochter die kosteres was tot in 1941. Van haar afscheid, dat onder grote belangstelling werd gevierd in de kerk, zijn nog foto's bewaard gebleven. Ze krijgt een pensioen van f 100,- per jaar. Haar opvolger, dhr. Van der Sluys, ontvangt een vergoeding van f 300,- per jaar. Als hij in 1954 overlijdt neemt ook hier de dochter het over. Mevr. Lof-van der Sluys is kosteres tot in 1959 en wordt dan vervangen door het echtpaar Stolk-Verkade. Na het overlijden van dhr. Stolk in 1963 neemt het echtpaar Bax-Zandstra zijn intrek in de kosterswoning naast de kerk. Zij verhuizen in 1966 mee met de kerk naar de Graaf Willemalaan. Na een interimperiode Van Velzen (1975-1978) nemen zij het kosterschap waar totdat zij in 1986 worden afgelost door het huidige kostersechtpaar Van Zanen-Ter Steege.

Een andere steunpilaar van het kerkelijk leven is de ORGANIST. De eerste die met name genoemd wordt in de boeken is P. Snieder. Nadat de Kerkelijke Kas in 1896 een orgel heeft aangeschaft vraagt men hem als vaste organist. Hij antwoordt "bereid te zijn de gemeente met zijn geringe krachten geheel belangeloos te dienen". In 1904 is er ook sprake van een tweede organist, namelijk Wijnand Klaver, die er in dat jaar mee stopt vanwege zijn vertrek naar Dokkum. Zo staat Snieder er weer alleen voor, want de toegezegde hulp van dhr. Klut komt te vervallen vanwege diens verkiezing tot ouderling.

Kerkelijke functies blijven nogal eens binnen de familie. Dat was enkele malen zo bij het kosterschap; het gebeurt nu ook bij de functie van organist. Na de dood

van P. Snieder wordt Pieter Snieder Kzn organist. Deze beperkt zich niet tot het beroeren van de toetsen. In mei 1933 ontdekt de kerkeraad dat hij met zijn verloofde Marretje de Moes het initiatief genomen heeft tot de aanschaf van een motor voor de windvoorziening van het orgel ter vervanging en verbetering van de ouderwetse door jongelui bediende voetpomp. Pas als blijkt dat de kosten meevallen krijgt hij het fiat van de kerkeraad.

Na zijn huwelijk en vertrek komt er een tweetal organisten: Jan Bakker als eerste organist en G. Kraay, die al af en toe speelde bij bijzondere diensten, als zijn vervanger. Er was ook nog een derde gegadigde, maar die kon niet tot overeenstemming komen met zijn collega's over de

Gerda Zandstra achter het orgel gebouwd door de firma Standaart in 1914; in 1988 vierde zij haar 25-jarig jubileum als organiste

verdeling van de diensten.

In 1945 wordt Jannie Kaars aangesteld als organiste.

In 1956 besluit de kerkeraad tot een vergoeding voor de organisten van f 40,- per jaar. Al eerder had men ze geabonneerd op het blad "Organist en Eredienst". In die tijd waren Lena Quist en Bep van Zalingen de vaste bespelers van het orgel (de eerste vierde in 1988 te Edam haar 40-jarig jubileum als organiste). Ze hebben allebei nog in de Opstandingskerk gespeeld, doch niet voor lang. Een leerlinge van Bep van Zalingen speelt al sinds 1963 af en toe in de kerkdiensten. Deze Gerda Zandstra neemt langzamerhand alle touwtjes (of moet je zeggen: de

toetsen?) in handen. Naast haar hebben nog dhr. Tissink (van 1965 tot 1971) en mevr. De Jong-Wagter (enige jaren vanaf 1971) min of meer regelmatig het orgel bespeeld tijdens de kerkdienst.

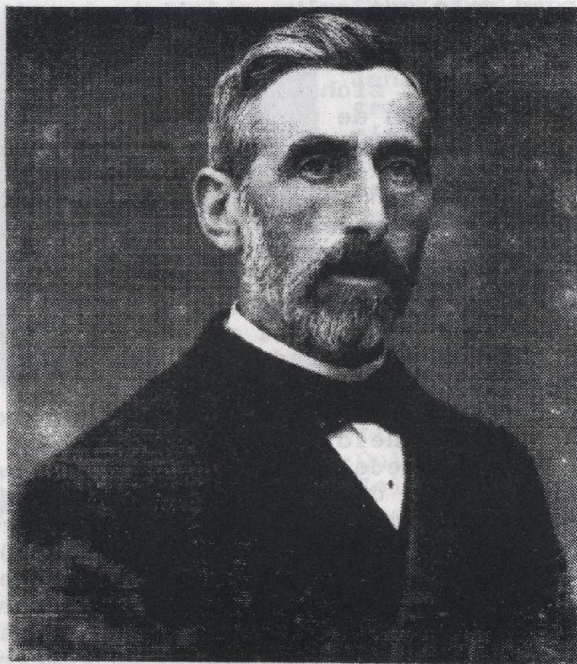
Op de (wekelijks, later tweewekelijks) kerkeraadsvergaderingen van de pas gestichte Gereformeerde kerk wordt veel tijd en aandacht besteed aan de levenswandel van de leden en meer in het algemeen aan (de afkeuring van) zaken als loterijen, zondagsontheiliging, dansen, kermis, bezoek aan helderzienden. Ook de vraag of "gemengde huwelijken" getolereerd en kerkelijk ingezegend konden worden heeft de verschillende kerkeraden veel hoofdbrekens gekost. Er worden vele van zulke pijnlijke kwesties aangeroerd. Vaak bemoeit men zich met conflicten tussen gemeenteleden. Ook gebrek aan kerkelijke meelevenheid is reden tot vermaan. Men maakt het zichzelf niet gemakkelijk. Het gaat hier dan ook om één van de punten die volgens de belijdenis der vaders kenmerkend zijn voor de ware kerk: de zuivere uitoefening van de kerkelijke tucht. De Nederlandse Hervormde Kerk zou daarin tekort geschoten zijn. Overigens treft dit verwijt niet zozeer de Hervormde gemeente te Monnickendam. Zo is er bij voorbeeld samenwerking mogelijk in de gezamenlijke strijd tegen de jaarlijkse kermis. En in de notulen van de Hervormde kerkeraad van een eeuw geleden lezen we ook over een aantal zaken van tucht en vermaning, zij het dat men daar minder fel van leer trok dan in de toenmalige Gereformeerde kerkeraad.

De kerkeraad kent natuurlijk ook zijn diakonale verantwoordelijkheid. De diakenen houden zich onder meer bezig met de "bedeling". Er wordt blijkbaar nogal wat armoede geleden, want de diakenen komen vaak geld te kort. De maandelijkse extra collecte voor de armen is niet toereikend. Men was overigens bij de (armen)wet verplicht om aan de plaatselijke overheid mee te delen wie er iets ontving van de kerk en hoeveel dat was. Er is daarom aan het einde van de vorige eeuw nog uitgebreid gecorrespondeerd tussen de kerkeraad en burgemeester en wethouders van Monnickendam. Het blijkt dat men de burgerlijke overheid maar het liefste onkundig hield van wat men aan de armere kerkleden aan bijstand verleende. Dat zou anders toch maar weer gekort worden op wat die armen van overheidswegen kregen toegestopt.

Zolang er nog geen eigen predikant was moest men voor de kerkdiensten op zondag en de leerdienst op woensdagavond een beroep doen op predikanten van elders. Vaak gaan er ook zogenaamde oefenaars voor. In het kasboek van de Kerkelijke Kas worden deze mannen met preekconsent aangeduid als "behulpzels". Eén zo'n oefenaar was L. van Wijngaarden. Als hij zich met zijn gezin bij de

kerkeraad als nieuw lid meldt in 1890 en men ontdekt dat hij onderwijzer is en "wel in eene vergadering Bijbellesing had gehouden", vraagt men hem direkt om voor te gaan in de avonddienst van de komende zondag. Na enkele maanden wordt hij ook nog gekozen tot ouderling en een half jaar verder is hij voorzitter van de kerkeraad. Dezelfde broeder gaat niet alleen regelmatig voor in kerkdiensten, hij treedt van juni 1891 tot juli 1892 ook op als catechiseer meester. Deze door een aantal gemeenteleden met argwaan gadeslagen "bliksemcarrière" maakt wel duidelijk hoezeer er behoefte is aan een predikant aan wie deze functies normaal gesproken toekomen. Men vindt deze in kandidaat FABER.

De diensten waarin hij wordt bevestigd (vrijdag 2 november) en zijn intrede doet (zondag 4 november 1894) vinden plaats in het Doelenhotel (thans het gebouw van de Technische Dienst). Dat geeft wel aan dat men toe is aan een groter kerkgebouw. Het huis in de Kerkstraat, dat nu ook dienst moet doen als pastorie, voldoet niet meer. Een al eerder gedaan voorstel om in de tuin een kerk te bouwen is niet haalbaar. Begin 1894 steekt het gemeentelid Klaas de Boer de helpende hand toe. Hij schenkt aan de Gereformeerde Kerk

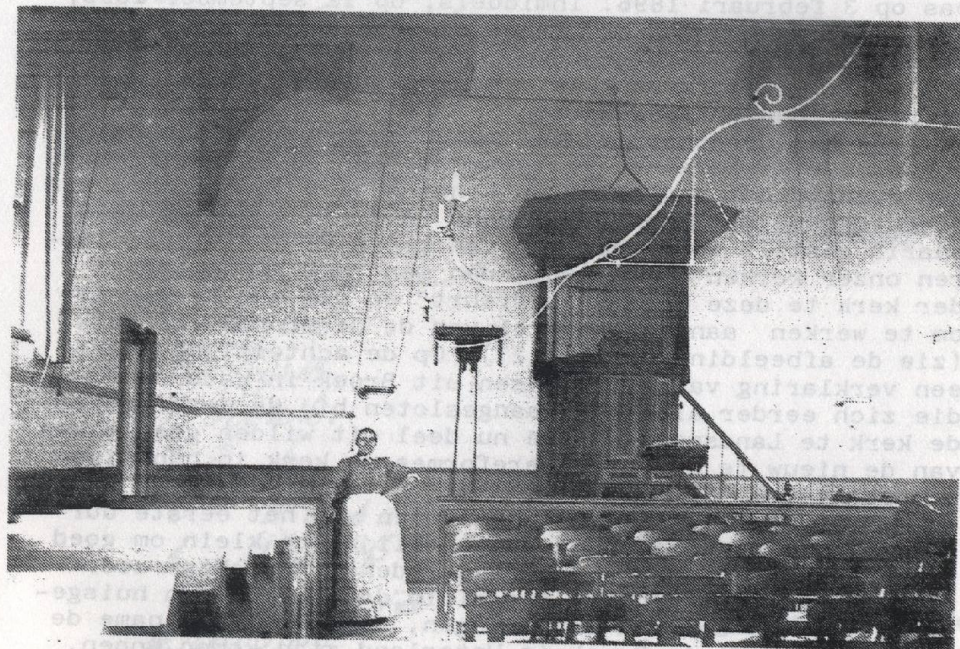

ds. U.R. Faber, geb. 1862, predikant van Monnickendam 1894, Ee 1899, emeritus 1933, overleden in 1946

een strook grond gelegen aan de Schoolsteeg. Dit is geschikt voor de bouw van een kerk. Op 23 mei wordt de bouwvergunning aangevraagd en op 10 juli geven burgemeester en wethouders toestemming aan het bestuur van de vereniging De Kerkelijke Kas "tot het oprichten en inrichten van een gebouw tot uitoefening van den openbaren godsdienst". De eerste steen werd gelegd op 25 september 1894 door Trijntje Sluis. De gedenkplaat in de gevel van de kerk die daaraan

herinnert verwijst naar Ezra 3: 11 "en al het volk juichte met groot gejuich, als men den Heere loofde over de grondlegging van het huis des Heeren". De overlevering wil dat men bij deze gelegenheid ook Nehemia 4:2 heeft aangehaald waar sprake is van de smadelijke opmerkingen tegen de Joden die met veel moeite beginnen met de wederopbouw na de ballingschap: "Wat zullen deze amechtige Joden?!" De Joodse mensen in Monnickendam die in een aangrenzend gebouw de plechtigheid in 1894 gadesloegen zouden zich angesproken hebben gevoeld en daarom woedend het raam vanwaaruit zij toekeken hebben dichtgeslagen.

Reeds op woensdag 19 december 1894 kan de nieuwe kerk in gebruik worden genomen. Bij deze gelegenheid, zo vermelden de notulen, wijst ds. Faber naar aanleiding van Psalm 126: 1-4 op de "overeenkomst van de uit Babel wedergekeerden en de Gereformeerde kerk ook in deze stad. Ook bij ons is, gelijk bij Israël rijke juichenstof over zoveel trouwe onzes Godes, maar toch is er bij ons als wel eer bij Israël ook droefheid bij het zien dat ze niet allen zijn wedergekeerd tot de vrijheid waartoe ze geroepen zijn, waren er die Babel boven Jeruzalem verkoren, zoo ook hier zijn er die het juk der Haagsche Sinode boven het Koningschap van Christus kiezen." De wonden van de scheuring zijn nog vers!

het interieur van de kerk in de Schoolstraat

BROEK IN WATERLAND

Op 30 mei 1895 schrijven W. Prijs Pzn, G. van Wijngaarden, Jb. Pronk en P. Prijs Wzn een brief aan de kerkeraad van de Hervormde gemeente te Broek in Waterland met het verzoek "dat men de reformatie hunner kerk ter hand neme". Hun brief komt vrijwel woordelijk overeen met die welke hun Dolerende broeders uit Monnickendam op 20 juni 1887 hadden verstuurd naar hun kerkeraad. Er is duidelijk overleg geweest. Al in 1890 was dhr. Van Wijngaarden, een broer van de man die in Monnickendam zoveel deed in de kerk, op een vergadering van de Gereformeerde kerkeraad in Monnickendam geweest om over de Doleantie in Broek in Waterland te spreken.

In de brief van mei 1895 wordt een ultimatum gesteld: als er niets gebeurt vóór 15 juni zullen ze zelf aan de slag gaan. Het antwoord van de Hervormde kerkeraad komt pas op 3 februari 1896. Inmiddels, op 12 september 1895, is er met behulp van ds. Faber al een Gereformeerde kerk geïnstitueerd. Daarom worden de briefschrijvers formeel uit de Hervormde kerk gezet; de kerk die ze in feite zelf de rug al hadden toegekeerd.

De kleine gemeente komt samen in een huis aan het zogenaamde Kikkereind. Voorafgaande aan de stichting had men evenals dat indertijd in Monnickendam was gebeurd een plechtige verklaring ondertekend (d.d. 21 augustus 1895) waarin gesteld wordt dat men van harte de "Drie Formulieren onzer kerken" aanvaardt, dan men "het diepe verval der kerk te deze plaatse betreurt" en dat men bereid is om te werken aan het herstel van de Gereformeerde kerk. (zie de afbeelding op blz. 27). Op de achterzijde staat een verklaring van vier mensen uit Broek in Waterland die zich eerder al hadden aangesloten bij de Gereformeerde kerk te Landsmeer en die nu deel uit wilden gaan maken van de nieuw te stichten Gereformeerde kerk in hun eigen woonplaats.

Veel meer leden dan deze mensen van het eerste uur heeft men niet gehad. Het aantal blijkt te klein om goed te kunnen functioneren. Sommige leden zijn echter zeer gehecht aan hun "kuddeke zoo klein dat het op een huisgezin gelijkt", anderen daarentegen, waaronder met name de leden die later in Broek in Waterland zijn komen wonen, hebben wat meer moeite met de beperkte mogelijkheden

de verklaring van 21 aug. 1895 waarmee de ondertekenaars te kennen geven desnoods te willen breken met de Hervormde Kerk te Broek in Waterland (verkleind tot ca. 2/3 van het origineel)

De ondergetekenden allen leden van de Nederduitse Gereformeerde (of Hlev.) Kerk, tot het Heilig Avondmaal toege-laten, en wonende te Broek in Waterland betuigen met dese ondertekening:

1^e dat zij nog tot de Gereform. Gein-dheid behoorin en diensvolgens van harte de Drie Formulieren onzer Kerken (zijnde de Confesie, de Heidelbergse Catechismus en de Vijf artikelen van Dor-drecht) als accoord van kerkelyke-gemeenschap aanvaarden;

2^e dat zij met besef van mede-schuld betreuen het diepe verval der Kerke te deser plaatse,

en 3^e dat zij bereid zijn in dese ge-meente de Gereformeerde kerkinrichting op de grondslag dierzelfe Belofdenis te helpen herstellen.

<u>Namen</u>	<u>Beroep</u>	<u>Aanmerkingen</u>
G. van Wijngaarden	Zonider	
P. Prijs		
W. Prijs		
J. Pronk		
J. Prijs		
A. W. Kruijs		
G. J. J. J.		
J. Prijs		

*over v. G. v. Wijngaarden
over v. W. Prijs
over v. H. J. J.*

zoals de gebrekkige behuizing en het veelvuldige preek-lezen. Sommigen wensen zich dan ook liever bij de kerk te Monnickendam aan te sluiten. De jongeren die daar catechisatie volgden en belijdenis deden voelen zich ook verbonden met de gemeente aldaar. Voor de ouderen, vooral voor hen die in 1895 betrokken waren geweest bij de instelling van de kerk, is het idee van zo'n aansluiting bij Monnickendam moeilijk te verdragen. Vanaf 1907 is er over deze zaak heftig gediscussieerd.

De opheffing van de kerk wordt onvermijdelijk als er steeds opnieuw gemeenteleden verhuizen naar elders. In 1902 was de fam. Van Wijngaarden vertrokken naar Monnickendam en in 1909 vertrekt P. Prijs naar Amsterdam. Met de laatste verdwijnt de voorzitter van de kerkeraad en de vaste preeklezer. Men ziet geen mogelijkheid vervangers te vinden voor deze functies. En op 20 november 1909 besluit men "dat de Gereformeerde kerk van Broek in Waterland ontvallen is aan alle zusterkerken".

Niet iedereen kan zich daarmee verenigen. Tijdens de vergadering wordt, zo melden de notulen, plotseling de deur geopend. Er is een brief bezorgd waarin de echtgenote van één der aanwezigen haar attestatie opvraagt opdat deze niet naar Monnickendam gezonden zal worden indien de gemeente van Broek in Waterland daarin opgaat. Haar man is door deze brief in verlegenheid gebracht. Hij vraagt of misschien de andere ouderlingen zijn vrouw zouden kunnen bezoeken om haar op andere gedachten te brengen.

Men is daar blijkbaar in geslaagd, want ook de naam van de briefschrijfster staat vermeld op de attestatie die door de consulente, ds. J. Visser van Nieuwendam, bij de Gereformeerde kerk van Monnickendam wordt ingediend. In totaal worden er zo elf belijdende leden en zeven doopleden aan de zorg van de broeders en zusters in Monnickendam toevertrouwd. Verder draagt men het archief, het Avondmaalsstel en de kas (f 9,17½) over. Tot het erfdeel behoort ook de kanselbijbel. Deze is in 1974 nog gerestaureerd.

De formele afhandeling via de classis heeft enige tijd op zich laten wachten. De brief met attestaties is verstuurd op 29 januari 1910, bijna een jaar na de dramatische vergadering van de Broeker kerkeraad.

Broek in Waterland blijft een bijzondere plaats innemen binnen de Gereformeerde kerk, anders dan bijvoorbeeld Katwoude en Overleek die er vanaf het begin deel van hebben uitgemaakt. Dit blijkt ook wel uit de verdere geschiedenis.

Aan het einde van de jaren '20 vinden er weer godsdienstoefeningen op Gereformeerde grondslag plaats in Broek in Waterland. Er heeft zich daar een huisgemeente

gevormd rond een echtpaar dat zich indertijd juist verzet had tegen de handhaving van een aparte Gereformeerde kerk in Broek in Waterland en op eigen houtje aansluiting had gezocht bij de gemeente te Monnickendam. Helaas loopt de zaak nogal uit de hand als de kerkeraad probeert deze groep onder zijn gezag te brengen. Het betreffende gezin wenst alles in 'eigen beheer te houden en onttrekt zich tenslotte zelfs aan de kerk en gaat over naar de Christelijk Gereformeerde kerk in Nieuwendam.

In 1930 komt bij een aantal Broekers het plan op om opnieuw met een eigen kerk te beginnen. De kerkeraad laat een commissie de mogelijkheden daartoe onderzoeken. Deze ontdekt dat de noodzakelijke eensgezindheid hiertoe ontbreekt. Slechts als iedereen had willen meewerken had dit plan een kans van slagen.

Het volgende initiatief komt van de kant van de classis: men suggereert een combinatie met de kleine kerk van Oostzaan met een kandidaat die nog wat verder wil studeren als voorganger. Achteraf blijkt dat men zelfs al een student voor deze functie op het oog had. De kerkeraad en de Broeker leden, die toch al niet zo enthousiast waren, voelen zich gemanipuleerd en verzetten zich met succes tegen dit plan.

Een soortgelijk initiatief, tien jaar later, in 1942, lijkt wel te slagen. Nu gaat het om een combinatie van een deel van Broek in Waterland met Oostzaan, Den IJp en Ilpendam. Ondanks bezwaren van de kant van de kerkeraad in Monnickendam wordt er een hulppredikant beroepen. Wanneer deze echter bedankt, komt er verder weer helemaal niets van terecht.

De kerkeraad deed steeds zijn best om de band met de leden in Broek in Waterland te verstevigen. Men heeft in 1932 zelfs onderhandeld met de Trammaatschappij over gereduceerde prijzen voor de kerkgangers. Het resultaat moet bevredigend zijn geweest. Anders zou de directie van de Trammaatschappij niet hebben verzocht om de overeengekomen prijzen niet openbaar te maken.

Omdat in 1944 de tramlijn gesaboteerd werd zijn er tot in juni '45 kerkdiensten gehouden in Broek in Waterland onder leiding van ds. Van Wilgenburg.

In 1972 is er nog door een rooms-katholiek geestelijke aldaar een poging ondernomen om tot een oecumenische gemeente te komen. Een dergelijk samenwerkingsverband tussen Gereformeerden, Hervormden en Rooms-Katholieken was op dat moment echter te hoog gegrepen. Zeventien jaar later is er wel een plaatselijke Raad van kerken opgericht.

Een zelfstandige Gereformeerde kerk in Broek in Waterland zal er wel niet meer komen, of het moest zijn in het kader van een federatie met de Hervormde gemeente.

dh. en mevr. Kreyt in de tuin van de pastorie aan de Kerk-
straat; ds. L.J.C. Kreyt, geb. 1874, was predikant van Mon-
nickendam van 1900 tot 1904, daarna te Berkel, Huizum (1910),
Dieren (1920), emiritus 1933, overleden in 1960

DE PERIODE TOT 1943

Nu de Dolerenden hun eigen kerk hebben, breekt er een rustige periode aan. Het ledental blijft vrij constant tegen de 200 zielen. DS. KREYT volgt ds. Faber op. Hij wordt gewaardeerd als prediker, pastor en catecheet, zoals onder meer blijkt uit de gebruikelijke jaarlijkse evaluatie van het predikantswerk in de kerkeraad. Het bezoekwerk wordt serieus aangepakt. Elke ouderling gaat om de beurt één dag in de week samen met de dominee op huisbezoek. Als voorzitter van de kerkeraad wordt de predikant nogal eens geconfronteerd met moeilijk te beoordelen kwesties. Zo wordt ds. Kreyt er met een broeder op uitgestuurd om te onderzoeken wat er waar is van het gerucht dat een gemeentelid onder een valse naam in een weekblad een vernietigende kritiek had geschreven over de uitvoering van de plaatselijke christelijke zangvereniging. Het vermoeden wordt door hen bevestigd. De persoon in kwestie wordt ernstig vermaand, hetgeen leidt tot een herroeping van het eerdere artikel in hetzelfde weekblad.

Een ander incident betreft een "onordelijke handeling gepleegd in de samenkomst der gemeente". Bij het collecteren gebeurt het nogal eens dat een bepaald gemeentelid een steen in de zak gooit. Omdat het om nogal grote stenen ging, bracht dit de collectant die de lange hengelstok bediende in grote problemen. Nader onderzoek brengt aan het licht dat het hier om een ruzie tussen dit gemeentelid en de collectant gaat. Los van de vraag wie in deze gelijk heeft is de kerkeraad van mening dat het gedrag van de stenenwerper niet toelaatbaar is. Overigens kwam het ook in later tijden wel voor dat de "hengelaars" in verlegenheid werden gebracht, bij voorbeeld door een zak met een groot aantal centen te legen in het fluweel.

DS. T. FERWERDA (zie de afbeelding bij het jubileum van 1939) was hier predikant van 1905 tot 1911. Hij stond bekend als een gloedvol prediker. Op Oudejaarsavond 1910 hield hij een preek over een tekst uit het zondvloedverhaal: "De Here sloot achter hem toe" (Gen.7:16). Omdat juist tijdens deze dienst de in Monnickendam vertoevende vader van ds. Ferwerda overleed, was de indruk

achteraf zo groot dat deze preek werd vermenigvuldigd en verspreid onder de gemeenteleden.

Zijn faam als prediker zal er toe hebben bijgedragen dat hij na een korte periode in Vlissingen in 1913 werd beroepen in Amsterdam, in die tijd het Mekka der Gereformeerden. Hij werd in 1944 op 68-jarige leeftijd samen met de koster van de Keizersgrachtkerk gefusilleerd door de Duitsers nadat er wapens waren gevonden in de kerk. Te zijner gedachtenis schreef zijn collega dr. B. Wielenga de brochure "O sieraad Israëls". Daarin (blz. 17) wordt ook melding gemaakt van zijn bevestiging in het ambt in het "karakteristiek Noordhollandsch visschersplaatsje" Monnickendam. Hij combineerde dit met zijn werk als leraar (o.a. in het Hebreeuws) aan het Gereformeerd Gymnasium te Amsterdam. "Hij voelde hierin", aldus Wielenga, "geen tegenstrijdigheid. Als docent was hij ook dienaar des Woords. Maar de stoere, oer-calvinistische gemeente van Monnikendam had de eigenste liefde van zijn hart. Zij was zijn 'blijdschap en kroon'. Aan haar gaf hij de telkens nieuw ontdekte schatten van het Woord."

dr. J.G. Ubbink, geb. 1875, predikant te Ooster-Nijkerk 1904, Monnickendam 1913, Zevenhoven 1918, geschorst in 1932

kerkgebouw diende in die dagen als plaats van opvang voor de mensen die hun huizen hadden moeten verlaten. Het vee werd in de Grote Kerk ondergebracht. Gelukkig waren er,

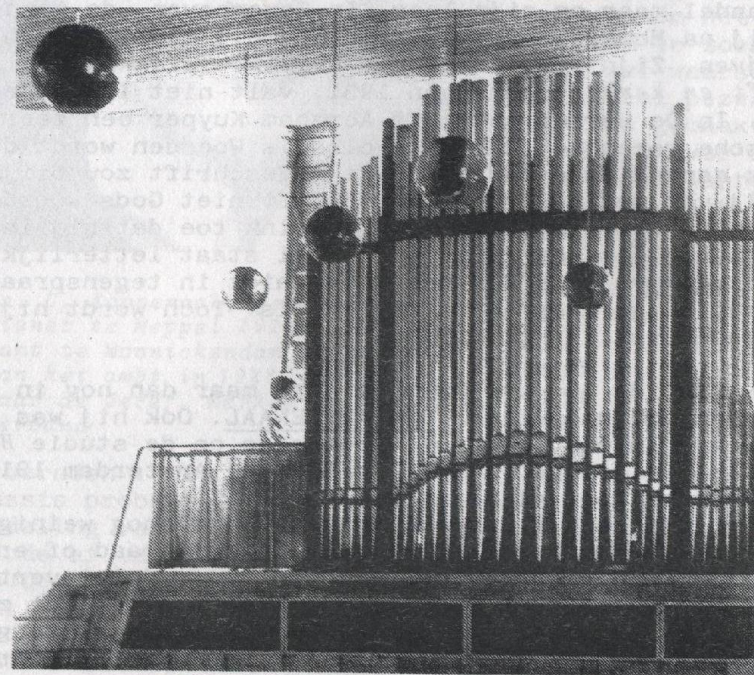
DS. UBBINK was een zeer geleerd heer. In 1912 was hij gepromoveerd bij prof. Bavinck op een studie getiteld *Het pragmatisme van William James vooral in zijn betekenis voor de theologie*.

Hij was getrouwd met een dochter van prof. Woltjer.

Voor wetenschapsbeoefening had hij in Monnickendam echter weinig tijd. Daarvoor vroeg het pastorale werk teveel aandacht. Hij kreeg te maken met de gevolgen van de mobilisatie in 1914 en met de overstroming in januari 1916 waardoor alle boerderijen ondergelopen waren. Het

anders dan in Marken, geen mensen verdronken. De materiële schade was wel groot. De kerk had minder inkomsten doordat een deel van de leden voor enige tijd elders moesten worden ondergebracht. Via het Watersnoodfonds ontving men in die tijd f 1000,- aan steun.

Wat de kerkdiensten betreft stelde ds. Ubbink, zoals gebruikelijk lijkt te zijn bij het aantreden van een nieuwe predikant, enkele wijzigingen voor in de liturgie. Ook was hij nauw betrokken bij de aanschaf van een kerkorgel. Aanvankelijk had men zich beholpen met een harmonium. In 1896 was er bij de fa. Goldschmeding te Amsterdam een orgel aangeschaft voor f 350,-. Gezien de prijs, die te hoog is voor een harmonium, en het feit dat er nog een kast omheen gebouwd moest worden ging het hier waarschijnlijk om een eenvoudig tweedehands kerkorgel. Dit was al snel aan vervanging toe. Al in 1909 had ds. Ferwerda voorgesteld om te gaan collecteren voor een nieuw orgel. In 1914 komt ouderling Zeelte met het voorstel om in verband met het aanstaande 25-jarig bestaan van de kerk zo'n nieuw orgel aan te schaffen. Men is het daar snel over eens, zodat nog in datzelfde jaar (op woensdag 28 oktober) een instrument van de fa. Standaart in gebruik kan worden geno-

het orgel gebouwd door de fa. Standaart in 1914 zoals dat sinds 1966 staat opgesteld in de Opstandingskerk

men in een bijzondere dienst waarbij de schoonvader van de predikant, prof. Woltjer, het orgel bespeelt.

Het kostte f 2442,50. Om de zaak te financieren worden er aandelen van f 100,- geplaatst welke in de loop der jaren via loting worden afgelost.

Als het ging om de vermeerdering van de inkomsten van de kerk was men trouwens zeer inventief. Zo werden er bij voorbeeld lammeren aangekocht, bij boerenleden te weiden gezet en met winst weer verkocht in de herfst. En er zal ook wel een kern van waarheid zitten in het door dhr. J. Mars aangehaalde gezegde: Gereformeerden zijn als een meelzak; je kunt blijven kloppen, er komt altijd stof uit.

Maar Gereformeerden waren niet alleen vrijgevig, ze waren ook streng. Zo wordt ds. Ubbink geconfronteerd met een aantal tuchtzaken, met name die betreffende een zuster der gemeente die onwettig samenleeft met een (getrouwde?) man bij wie zij bovendien een kind heeft. Deze zaak blijft maar liefst twee jaar op de agenda van de kerkeraad, die uiteindelijk besluit haar te schrappen als lid. Alleen de predikant stemt tegen.

Later zal ds. Ubbink zelf een schorsingsprocedure moeten ondergaan. Alleen gaat het dan niet om zijn levenswandel maar om zijn leer. In Zevenhoven, de gemeente die hij na Monnickendam diende, had hij meer tijd om te schrijven. Zijn boek *De nieuwe belijdenis aangaande Schrift en kerk*, Wageningen 1931, valt niet in goede aarde. In *De Heraut* schrijft Abraham Kuiper een zeer kritische recensie. En in de classis Woerden wordt ds. Ubbink aangeklaagd omdat uit zijn geschrift zou blijken dat hij van mening is dat de Schrift niet Gods Woord is. In zijn verweerschriften geeft Ubbink toe dat hij inderdaad niet alles wat er in de bijbel staat letterlijk wil nemen. Maar volgens hem hoeft dat niet in tegenspraak te zijn met de gereformeerde belijdenis. Toch wordt hij in 1932 geschorst.

Hetzelfde lot overkwam eerder, maar dan nog in Monnickendam, zijn opvolger DS. KOPPENAAAL. Ook hij was gepromoveerd en wel bij prof. Grosheide op de studie *Het werk Gods in den geloovige bij Paulus*, Amsterdam 1919, twee maanden voor zijn intrede.

Op zijn werk als predikant is vooralsnog weinig aan te merken. In 1923 vraagt hij aan de kerkeraad of er nog zaken zijn die verbetering behoeven, maar dat levert geen schokkende zaken op. Als men moeite heeft met zijn preken ligt dat niet aan de leer maar aan de al te grote geleerdheid. Ds. Koppenaal zegt één en ander ter harte te nemen, "want het is ons aller doel de gemeente te mogen stichten en deze op te bouwen in 't allerheiligst geloof". Aan het werk met die doelstelling komt echter

abrupt een einde door de uitspraak van de synode in maart 1926 inzake de kwestie Geelkerken. Via een in alle Gereformeerde kerken op 14 maart voorgelezen kanselboodschap laat men weten dat er in onze kerken geen plaats is voor een uitleg van Genesis 2 - 3 "volgens welke het twijfelachtig zou zijn, of er in het Paradijs wel in den eigenlijken zin des woords een boom der kennis des goeds en des kwaads en een boom des levens hebben gestaan (...)" terwijl dezelfde onzekerheid zou heerschen ten aanzien van de vraag, of het woord der verleiding tot Eva kwam uit den mond eener slang".

dr. C. Koppenaal, geb. 1888, hulpdienst te Meppel 1914-1915, predikant te Monnickendam 1919, ontheven van het ambt in 1926, overgegaan naar de Geref. Kerken in Hersteld Verband

te beraden". Hij houdt echter vast aan zijn bezwaar. De classis probeert nog wel om de zaak te rekken door de behandeling van een bezwaarschrift van ds. Koppenaal bij de synode af te wachten. Maar op 7 mei besluit de kerkeraad aan de classis mee te delen dat zijns inziens ds. Koppenaal "niet meer met Zegen in Monnickendam zal kunnen arbeiden". Dit oordeel wordt op 13 mei door de gemeente overgenomen. Slechts een enkeling neemt het nog voor Koppenaal op. Met enige tegenzin ontslaat de classis hem nu uit de actieve dienst. Op 29 juli ontvangt de kerkeraad bericht van Koppenaal dat hij zich heeft aangesloten bij de Gere-

Ds. Koppenaal kan zich niet vinden in deze uitspraak en vertelt dat eerlijk aan de kerkeraad.

Het is curieus dat de eerste stelling bij zijn proefschrift over dezelfde tekst ging: "De beschrijving, die Genesis 2 en 3 van het paradijs geven, beletten ons om het in Palestina te zoeken." Daar zal waarschijnlijk niet veel bezwaar tegen zijn gemaakt. Zijn openheid over zijn visie op het spreken van de slang kost hem nu echter het predikantschap binnen de Gereformeerde Kerken.

In overleg met de classis besluit de kerkeraad hem eerst enige tijd op vakantie te sturen "om in dien tijd zich te dezen ernstig

formeerde kerk in Zandvoort, die als geheel het kerkelijk verband had verlaten vanwege het conflict rond Geelkerken.

Deze treurige geschiedenis leidt er toe dat men niet direkt begint met het beroepingswerk. Pas een jaar later acht men daartoe de tijd rijp. De tussentijd benut men voor de restauratie van de kerk en de pastorie. In de kerk wordt er behalve nieuw meubilair voor de gemeenteleden en voor de kerkeraad ter linker zijde en de commissie van beheer ter rechterzijde een nieuwe preekstoel geplaatst (zie de foto van de fam. Diekema verderop in dit boekje).

De jongelingsvereniging "Het mosterdzaadje" maakt zich verdienstelijk door een tafel en een stoel voor op preekstoel te schenken. Enkele jaren later geven ze samen met de meisjesvereniging "Lydia" ook tafels en stoelen voor in de kerkeraadskamer.

Wat betreft het VERENIGINGSWERK valt op dat de genoemde jongelings- en meisjesverenigingen vrijwel vanaf het begin goed hebben gefunctioneerd, al hield de eerste in 1920 even op te bestaan door gebrek aan leiding.

de jongelingsvereniging "Het mosterdzaadje" gefotografeerd op 3 april 1930; v.l.n.r. 1.rij: Jo schipper, Schelt Boonstoppel, Jan Klok, Jan Middelbeek (met pet), Henk Kroonenburg; 2.rij: Renze Haakma, Cor de Boer, Simon Koetsier, Gerrit Boonstoppel, Marinus Santing; 3.rij: Roelof Weide(?), Jaap Stolk, Henk Santing, Gerrit Kraay, Cor kaars, Gerrit Kroonenburg

meisjesvereniging "Lydia" gefotografeerd op 3 april 1930; v.l.n.r. 1.rij (op de voorgrond): Paulien Stavanuiter, Reine Stavanuiter, Annie Hakvoort, Antje Snieder, Leens Splinter; 2.rij: Wil Catsburg, Mien Snieder, Marie de Moes, Sari Berze, Geertje Splinter; 3.rij (staande): Coba Verkade, Grietje Koetsier, Cor Laan, Sijtje Schipper, Gijsje Splinter, Sijtje de Boer, Neli Verkade

Met de in 1935 opgerichte knapenvereniging "Samuel" ging het minder goed. Dat was reden tot zorg voor de jongelingsvereniging. In een brief aan de kerkeraad van 4 december 1945 klagen ze over het gebrek aan initiatief in deze. Ze vrezendat hierdoor de jeugd de aansluiting aan de j.v. zal missen. Dat pessimisme bleek niet terecht. Het jeugdwerk, later in de vorm van clubwerk en de (gemengde) g.j.v., heeft steeds goed gefunctioneerd. Mede door toedoen van mevr. Wouters kwam er aan het einde van de jaren '50 ook clubs voor de kleinere kinderen. In het midden van de jaren '70 werd het clubwerk een gezamenlijke, Hervormd-Gereformeerde aangelegenheid.

In 1938 werd een mannenvereniging "Tot het Woord" opgericht. Die heeft het uitgehouden tot het einde van de jaren '60. De in 1951 opgerichte vrouwenvereniging "Uw roeping getrouw" deed het beter. In 1976 werd met enige ophef het 25-jarig bestaan gevierd. Ze bestaat nog steeds, zij het dan onder de wat modernere naam "vrouwenkontakgroep". Deze aanpassing aan de tijd heeft niet kunnen verhinderen dat er hiernaast nog een nieuwe "vrouwenkontakgroep" ontstond, namelijk "EVA" (even anders).

Het diakonale werk werd in de periode van 1918 tot 1939 beheerst door de zorg die men op zich had genomen voor de kinderen van het in 1918 overleden echtpaar Kroonenburg en voor hun aan tuberculose lijdende oom JAAP KROONENBURG, die eveneens op jonge leeftijd wees was geworden.

De drie kinderen konden bij gastgezinnen worden geplaatst, terwijl hun oom enige tijd is behandeld in een sanatorium. De financiële lasten die dat alles met zich meebracht drukten zwaar op de begroting. Er werd vaak over gesproken op de kerkeraadsvergaderingen. Zo moest men zich ook uitspreken over pogingen van Jaap Kroonenburg om in zijn eigen onderhoud te gaan voorzien als venter. De kerk zou daarvoor het beginkapitaal moeten leveren. Erg veel vertrouwen leek men niet in de zaak te hebben. Gelukkig was men in staat zijn morele verplichtingen na te komen tot aan de dood van Jaap Kroonenburg en tot aan het moment dat de drie wezen meerderjarig waren.

Jaap Kroonenburg heeft een bundel gedichten nagelaten. De vijfde(!) druk daarvan verscheen met een inleiding van ds. J.J. Buskes onder de titel *Zij hebben witte klederen aan*. Dat waren de laatste woorden die hij als 36-jarige sprak op zijn sterfbed. In deze bundel staat het volgende gedicht, dat waarschijnlijk veel over de dichter zelf zegt.

HULP

*Ik had opnieuw en smadelijk verloren:
Gehoond en uitgefloten stond ik aan de kant,
gedoemd tot de mislukten te behoren,
een door het leven dor-gewaaide plant.*

*Verbitterd, wilde ik mijn lichaam gaan verminken.
Mij schurend langs de scherpe stenen laten gaan,
wanneer ik in het donk're water doodstil zou verdrinken ...
Maar in die duist're nacht kwam iemand naast mij staan.*

Het beroepingswerk in 1927 verloopt nogal moeizaam en dat niet alleen vanwege het feit dat veel beroepen kandidaten en predikanten bedanken. Zo meldt een door de kerk beroepen kandidaat dat hij een anonieme brief heeft ontvangen. Samen met zijn bedankbrief stuurt hij die naar de kerkeraad. Of die anonieme brief geleid heeft tot het bedanken is niet duidelijk, wel dat er onaangename dingen over de Gereformeerde kerk van Monnickendam in staan.

Tegen de predikant op wie men hierna een beroep wil uitbrengen worden door een gemeentelid bezwaren ingebracht. Op grond hiervan vraagt men om inlichtingen bij de hoogleraren Grosheide en H.H. Kuyper. Dat biedt geen oplossing, want zij blijken het in deze niet met elkaar eens te zijn.

Ook de gemeente reageert verdeeld. Weliswaar krijgt deze predikant duidelijk de voorkeur boven zijn tegenkandidaat (21 tegen 2 stemmen), maar velen onthouden zich van stemming. Toch wordt het beroep, op voorspraak van de consulente ds. Schweitzer van Amsterdam-Noord Buiksloot, uitgebracht. De beroepene bedankt echter. Ruim tien jaar later wordt er van hem vernomen dat hij zich heeft onttrokken aan de Gereformeerde Kerken. Blijkbaar had men het in Monnickendam toch een beetje aangevoeld, dat hij niet goed paste als predikant.

Ook twee andere pogingen om een predikant te krijgen mislukken. Het lijkt erop alsof er bij degenen die beroepen worden toch enige aarzeling is vanwege de gebeurtenissen rond de schorsing van ds. Koppenaal. Dat blijkt ook wel uit het antwoord van kandidaat BOS op het herhaalde aandringen van de kerk van Monnickendam om zich te laten beroepen: "Wanneer u als Raad der Gemeente, ondanks de bezwaren die tegen mijn persoon bestaan (ongetrouwd zijn, doorstuderen, behoefte aan gezonde omgeving enz.) en ondanks de bezwaren die tegen het tijdstip waarop kunnen worden ingebracht, in gemoede verzekerd zijt een beroep, en dat nu al, te moeten uitbrengen, dan zal ik mij daartegen niet langer verzetten, maar het aanvaarden als uit den Hand van Koning Christus."

Ik doe dat dan in het vertrouwen

1ste Dat de losmaking van Dr. Koppenaal op waarlijk Christelijke manier is voltrokken,

2de dat u naar uw vermogen zult medewerken, de gelegenheid tot doorstuderen te laten behouden en op behoorlijke wijze in het levensonderhoud te voorzien."

Op 23 september 1928 wordt de toen 28-jarige kandidaat Bos in het ambt bevestigd (zie voor zijn foto de afbeelding bij het 50-jarig jubileum). Op 3 april 1930 is hij getrouwd. Of er van de verdere studie nog wat terecht gekomen is, mag worden betwijfeld. Zijn gezondheid heeft waarschijnlijk niet te lijden gehad onder het verblijf in Monnickendam, al wordt hij in 1931 wel afgekeurd voor uitzending naar Indië. Hij heeft de leeftijd der sterken bereikt. In 1976 overlijdt hij na nog de Gereformeerde kerken te Rijsen (1934), Baarn (1938) en Emmeloord (1946-1962) te hebben gediend.

Ds. Bos gaat voortvarend aan de slag in een gemeente die duidelijk geleden heeft onder gebeurtenissen van de voorbije jaren. Hij heeft een uitgesproken oordeel over tal van zaken en weet doorgaans zijn ideeën ook in praktijk te brengen. Niet voor niets werd hij binnen de klassis wel "de paus van Monnickendam" genoemd.

Onder zijn leiding wordt de gevoelige kwestie der VASTE ZITPLAATSEN in de kerk ter hand genomen. Omdat de kerk nog maar nauwelijks alle leden kan bevatten (het aantal leden loopt inmiddels tegen de 300), moeten de zit-

plaatsen zo goed mogelijk worden verdeeld. Daarbij wordt de scheiding tussen mannen en vrouwen opgeheven en komen er gezinsbanken. Verder zal men niet meer voor de vaste plaatsen hoeven te betalen, want dat vindt ds. Bos maar een overblijfsel uit het Hervormde verleden.

Daarmee zijn de problemen echter nog niet opgelost. Het komt nogal eens voor dat er bij de kerkeraad geklaagd wordt over het feit dat men niet op de eigen plaats kan zitten. Vandaar dat er in 1939 een plaatscommissie wordt ingesteld. Op zondagmorgen moet die aan ieder zijn of haar juiste plaats wijzen. In 1952 worden de plaatsen officieel vrij gegeven. Maar dat betekent nog niet dat men nu niet meer gehecht zou zijn aan de eigen stek. Gezinnen en zelfs geliefden lopen onveranderd het gevaar tijdens de kerkdienst van elkaar te worden gescheiden wanneer ze te maken krijgen met verstokte zittenblijvers. Pas door de nieuwbouw komt aan dit soort schrijnende wantoestanden een eind.

Ook in de liturgie brengt ds. Bos enige veranderingen aan. In zijn tijd zijn de ("Eenige") Gezangen ingevoerd en wordt het voorlezersambt afgeschaft. Het idee om psalmborden te plaatsen naast de preekstoel valt echter bij ds. Bos niet in goede aarde. Dat zou de gemakzucht maar bevorderen; laat men maar goed luisteren! Tot drie keer toe is een verzoek om zulke borden geweigerd. Pas in 1938, bij een opknopbeurt van de kerk zijn ze geplaatst, zonder dat daar op dat moment enige discussie over is geweest. Ds. Bos was toen ook allang vertrokken.

De opvolger van ds. Bos is DS. P. KUIJPER, geb. 1908 (zie voor zijn foto de afbeelding bij het 50-jarig jubileum). Zijn intrede is op zondag 16 december 1934 en hij vertrekt al weer op 10 oktober 1937, naar Aalten. Daaruit mag men niet afleiden dat er spanningen waren tussen gemeente en predikant. Integendeel, zijn werk in eredienst en catechese werd zeer gewaardeerd. Maar beroepingscommissies hadden toen nog niet de gewoonte om af te wachten tot een predikant vier jaar aan een gemeente verbonden was alvorens hem te beroepen. En hoewel de kerkeraad van Monnickendam hem node zag vertrekken, wilde (en kon) men de predikant niet tegenhouden.

Ds. Kuijper heeft na Aalten ook nog de gemeentes van Zeist (1945) en Baflo (1969-1973) gediend. Hij overleed in 1985.

In zijn tijd wordt er een jeugdlokaal bij de kerk gebouwd. Daarbij maakt zijn vader, die wethouder van publieke werken te Hilversum is, zich verdienstelijk door gratis de bouwtekening te verzorgen. Die besparing was zeer welkom daar de financiële ruimte beperkt was.

Ook met de nieuwe predikant, DS. G.R. VISSER, had men wat dat betreft een gelukkige keuze gedaan, want zijn vader, aannemer van schilderwerk op de scheepswerven te Amsterdam, neemt het schilderwerk bij de volgende opknopbeurt van de kerk voor zijn rekening. Bij deze gelegenheid wordt ook het orgel gerestaureerd. Dat gebeurt door dhr. Bik, die het orgel sinds 1936 in onderhoud heeft.

Ds. Visser, geb. 1912, verrichtte voor hij naar Monnickendam kwam hulpdiensten te Zevenbergen. Hij is een van de eerste predikanten die ook tijdens de kerkdienst aandacht schenkt aan de kinderen. Ook in zijn latere gemeentes (Oudewater 1932, Rotterdam-Zuid 1946, Amsterdam (Funenkerk) 1954) stond hij daarom bekend. Zijn overgang naar het onderwijs (als leraar aan de Gereformeerde Kweekschool te Amsterdam) in 1962 past daar bij. In 1977 ging hij met emeritaat en in 1984 is hij overleden.

Op woensdag 19 juli 1939 wordt in Monnickendam de Doleantie van 1889 herdacht met 's morgens een kerkdienst waarin ds. Ferwerda voorgaat en 's middags een bijeenkomst met verschillende sprekers en een tentoonstelling.

foto gemaakt bij het 50-jarig bestaan der kerk;
zittend v.l.n.r.: ds. Kreyt, ds. Ferwerda, ds. Bos, ds. Kuijper
en ds. Visser; staande v.l.n.r.: de ouderlingen D. Kaars,
P. Kaars, P. Mars, D. Peereboom en Jb. Bakker

De bij deze gelegenheid gemaakte foto laat zien dat niet alle oud-predikanten aanwezig zijn. De eerste predikant, ds. Faber, was niet in staat om te komen en de predikanten Ubbink en Koppenaal zijn niet uitgenodigd vanwege hun breuk met de Gereformeerde Kerken. Hun namen worden zelfs niet genoemd. Alleen ds. Bos verwijst er in zijn toespraak nog even naar, als hij spreekt over de "schokkende gebeurtenissen van 1926" en de daardoor opgeroepen "stemming van moedeloosheid" in de gemeente.

Alle aandacht gaat natuurlijk uit naar de instelling van de kerk die vijftig jaar daarvoor plaats gevonden had. Typerend voor de sfeer waarin dat gebeurt is het nu volgende gedeelte uit de preek van ds. Ferwerda (opgenomen samen met de gehouden toespraken in het boekje dat bij deze gelegenheid werd uitgegeven onder de titel "Wanneer uw kinderen morgen vragen zullen" (Jozua 5:6), blz. 12):

10 Juli 1889! Onze gedachten gaan op dezen morgen en heel dezen dag terug naar dien voor Monnickendam zoo gewichtigen datum, met ontroerde dankbaarheid. Waarom? Omdat toen door de feiten gebleken is, dat God in Zijn genade zich ontfermd heeft over Zijn Kerk in deze plaats.

Want ja, Zijn Kerk was nog hier! Zij was er nog, maar hoe? Wegschuilend in, bijna tot onherkenbaar wordens toe verminkt door menselijke inzettingen, die haar levenssappen tot den wortel toe wegsogen, die als een in stilte voorwoekerende kwaal haar krachten deden wegvloeien. (...)

Het menselijk regiem waar zij machteloos aan overgeleverd was, dwong haar, op straffe van allerlei reglementaire tuchtmaatregelen, om mannen op haar kansel toe te laten - 't woord predikers wil mij hier niet over de lippen - mannen, die bedekt maar ook wel openlijk, voorzichtig maar ook wel fel en soms zelfs spottend, de grond-waarheden aantastten van ons Christelijk geloof. En in verdraagzaamheid gaf dit regiem naast de waarheid aan leugen een wettige plaats; liet het, o ja zeker, Christus en Zijn Woord wel toe, maar naast Hem ook Belial en zijn giftige bestrijding van het kruis.

Een jaar later, na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog heeft men weer heel andere dingen aan het hoofd, al laat de bezetting over het algemeen het kerkelijk leven, zoals ds. Visser vaststelt in 1942, "onberoerd". De meeste dingen gaan gewoon door, tot kerkelijke scheuringen (in 1944) aan toe.

Er was in die tijd een kinderkoortje dat zong tijdens de Kerstzangdienst in 1941 en bij andere bijzondere gelegenheden. Ook werd er een kerkkoor gevormd dat de gemeente hielp bij het zingen van de vernieuwde psalmen.

Dit gelegenheidskoor heette naar de uitgave van die psalmen "Psalter 36".

Door de oorlog is men wel beperkt in zijn mogelijkheden. Zo worden in de winter de vergaderingen van de jeugdverenigingen opgeschort vanwege het gebrek aan brandstof. Men moet als kerkeraad ook reageren op zaken zoals het bevel om koninginndag in de kerkdienst te negeren en het advies van de synode om de "arbeidsdienst" van gemeenteleden in Duitsland zoveel mogelijk tegen te gaan of anders de tewerkgestelden reisattestaties mee te geven.

De diakonie zorgde onder meer voor de opvang van kinderen uit de grote steden.

Het beroepingswerk gaat intussen gewoon door. Eind 1942, vertrekt ds. Visser naar Oudewater.

DE PERIODE VANAF 1943

De tijd na de Tweede Wereldoorlog kan men karakteriseren als een tijd van grote veranderingen, ook in het kerkelijk leven. Het is opvallend dat veel zaken, die daarbij in andere plaatsen tot grote beroering hebben geleid, in Monnickendam weliswaar niet zonder discussie maar uiteindelijk toch vrij probleemloos verliepen, zoals vrouwenstemrecht, het ritmisch zingen (1952), de invoering van "de 119 Gezangen" (1964), de vrouw in het ambt (1971) en de invoering van het Nieuwe Liedboek (1973).

De tijd na de oorlog is voor de Gereformeerde kerk van Monnickendam ook de tijd van de BOUWACTIVITEITEN. Door de groei van de gemeente was de kerk in de Schoolsteeg (in 1959 omgedoopt tot Schoolstraat) allang te klein. Reeds in 1931 zijn er plannen voor uitbreiding. Maar pas in 1953 wordt er echt iets gedaan. In plaats van de kleine komt er een grote galerij. Dit broeinest van ondeugd, een voortdurende zorg voor de kerkeraad, biedt slechts tijdelijk verlichting. Vanwege de snelle groei van Monnickendam moet men al gauw weer iets nieuws bedenken.